

NHẬN ĐỊNH VỀ THỊ TRƯỜNG LỊCH VIỆT NAM VÀ THỰC TRẠNG THIẾT KẾ LỊCH CỦA VIỆT NAM HIỆN NAY

ThS. Nguyễn Thị Huệ *

Tóm tắt: Sử dụng lịch là nhu cầu lâu đời của người dân Việt Nam. Khi điều kiện vật chất, tinh thần được cải thiện, trình độ hưởng thụ thẩm mỹ ngày càng cao, các cá nhân, gia đình, cơ quan, trường học, doanh nghiệp đều muốn có lịch không chỉ để theo dõi thời gian, phục vụ sinh hoạt, xây dựng và thực hiện kế hoạch, mà còn xem lịch như là một tác phẩm nghệ thuật. Với những đơn vị xuất bản, thì lịch là phương tiện tuyên truyền, quảng cáo, tiếp thị quan trọng. Vì thế, nội dung, thiết kế lịch phù hợp với thuần phong, mỹ tục của xã hội và các quy định của luật pháp đòi hỏi các cá nhân, đơn vị liên quan, trong đó có các nhà thiết kế và các trường đào tạo các họa sĩ thiết kế, phải đặc biệt lưu ý.

Từ khóa: Lịch, thiết kế, họa sĩ, tác phẩm nghệ thuật.

Abstract: Using the calendar is a long-standing need of Vietnamese people. The calendar is also considered as a work of art, an important means of propagation, advertising and marketing for publishing units. Therefore, the content and design of the calendar must be consistent with the traditions and customs of the society and the laws that require individuals and units involved, including designers and training schools for design artists, with special care.

Keywords: Calendar, design, artist, artwork.

1. Khái quát về nhu cầu sử dụng lịch của người Việt Nam

Theo những nghiên cứu cụ thể, ngay từ khi mới ra đời, lịch đã có nhiệm vụ ghi chép lại những mốc quan trọng của thời gian cũng như sự luân chuyển của các mùa trong năm theo quy luật của vũ trụ, chu kỳ chuyển vận của quả đất quanh mặt trời (dương lịch), của mặt trăng quanh quả đất (âm lịch). Căn cứ vào lịch mà người ta biết vị trí chính xác của ngày tháng trong năm, sự thay đổi lặp lại của các mùa. Nhờ đó, con người có kế hoạch sắp xếp công

việc, sinh hoạt một cách hợp lý và chính xác. Vì vậy, lịch mang tính khoa học cao.

Ngày nay, khi xã hội phát triển, trình độ dân trí, mức sống về vật chất và tinh thần của con người được nâng cao, nên nhu cầu giao lưu và thưởng thức văn hóa, thưởng thức nghệ thuật càng lớn, đòi hỏi các sản phẩm lịch ra đời phải được thiết kế đẹp, độc đáo, ấn tượng và gắn liền với giá trị bản sắc văn hóa. Do vậy, đòi hỏi nhà thiết kế phải nhanh nhạy, sáng tạo, nhà sản xuất phải linh hoạt để cho ra nhiều mẫu mã đẹp và hiệu quả.

* Giảng viên Khoa Mỹ thuật ứng dụng,
Trường ĐH KD&CN Hà Nội.

Lịch đã trở nên cần thiết để chào đón năm mới trong gia đình, cơ quan, văn phòng công ty,... Với rất nhiều người, lịch treo tường vừa để theo dõi ngày, tháng, thời gian, vừa để trang trí.

Với dân số Việt Nam hơn 90 triệu người, số lịch sản xuất nhằm đáp ứng nhu cầu nêu trên là rất lớn. Đây là chưa kể đến việc phải in thêm lịch phục vụ các cơ quan Đảng, Nhà nước, các tổ chức xã hội, kinh doanh,... cũng như các cá nhân để quảng bá cho văn hóa đất nước, cho con người Việt Nam, làm quà tặng ngày đầu năm, hay quà lưu niệm cho bạn bè trong và ngoài nước. Do đó, nhu cầu về số lượng lịch tại Việt Nam rất cao. Ngoài ra, ngày nay lịch còn được sử dụng để quảng cáo cho doanh nghiệp, và các sản phẩm của doanh nghiệp. Trên các thiết kế lịch luôn phải xuất hiện logo của tập đoàn, công ty, các tổ chức, đơn vị kinh doanh. Do đó, lịch cũng mang tính kinh tế rất cao.

Trong vòng 5 năm trở lại đây, nhu cầu sử dụng lịch trong đời sống người dân gia tăng mạnh. Theo thống kê của Cục Xuất bản Bộ Thông tin và Truyền thông, đầu lịch sản xuất năm 2009, cách nay 10 năm, đã lên tới 45 triệu cuốn, bao gồm các loại lịch treo tường, lịch block, lịch sổ tay, lịch bỏ túi, lịch bàn,... Trong đó, lịch treo tường chiếm 70% (35 triệu cuốn), lịch để bàn khoảng 6 triệu cuốn.

2. Thực trạng thiết kế lịch tại Việt Nam và những ưu, nhược điểm thiết kế

Trong những năm gần đây, việc thiết kế lịch ở nước ta đã có nhiều thay đổi. Đề tài của lịch ngày càng phong phú, như về phong cảnh, kiến trúc, di sản văn hóa, cây xanh, bonsai, hoa lá, con người, thể thao, tôn giáo, trẻ em,... Đã xuất hiện một số loại lịch in các tác phẩm nghệ thuật tạo hình. Một số ít bộ lịch có đề tài không phù hợp với nhu cầu thẩm mỹ, thuần phong

mỹ tục của người Việt Nam đã bị loại dần khỏi thị trường tiêu thụ.

Tiến bộ khoa học - kỹ thuật, sự ra đời của máy tính và những phần mềm vi tính hỗ trợ tranh và hình ảnh khi đưa vào thiết kế đã xử lý và tạo được một số hiệu quả đẹp về bố cục và màu sắc cho các ấn phẩm lịch. Việc thiết kế bằng máy tính đã phần nào hạn chế được những bộ ảnh quá kém về chất lượng, góp phần nâng cao thẩm mỹ cho người tiêu dùng.

Sự đa dạng về kích thước của lịch treo tường và lịch để bàn đã đáp ứng nhu cầu sử dụng của người tiêu dùng.

- Lịch treo tường (với nẹp thiếc hoặc lò so) có các kích thước: 39 x 54 cm; 40 x 60 cm; 45 x 60 cm; 41 x 63 cm; 42 x 64 cm; 36 x 70 cm; 38 x 70 cm; 50 x 70 cm in trên giấy Couche 115g/m², 120g/m², 210g/m², 230g/m²;

- Lịch để bàn với các kích thước: 18 x 12 cm; 16 x 16 cm; 15 x 24 cm; 22 x 17,5 cm in trên giấy Couche 210g/m², 230g/m².

Đặc biệt, sự xuất hiện đa dạng về các chất liệu giấy, trong đó có nhiều loại giấy ngoại nhập, đã kéo theo sự phong phú về chủng loại lịch. Thêm vào đó là công nghệ in ngày một tiên tiến đã tạo nên sự đa dạng và thẩm mỹ cao cho các ấn phẩm lịch.

a) Ưu điểm của thiết kế lịch tại Việt Nam

Đời sống xã hội phát triển kéo theo sự phát triển mạnh mẽ của công nghệ thông tin giúp cho quá trình phát triển và thể hiện ý tưởng để tạo ra nhiều ấn phẩm lịch đẹp về bố cục và màu sắc. Bên cạnh đó, việc ra đời của máy móc hiện đại đã hỗ trợ việc lựa chọn, sử dụng hình ảnh tốt, loại bỏ những hình ảnh kém chất lượng, góp phần nâng cao thẩm mỹ cho người tiêu dùng.

Cùng với những thuận lợi trên, quá trình in ấn, sản xuất được đầu tư hơn, ý

tường thiết kế được thể hiện rộng rãi trên mọi chất liệu để in ấn ra được những sản phẩm đẹp hơn, độc đáo và ấn tượng hơn.

b) Những hạn chế của thiết kế lịch tại Việt Nam

Mặc dù nhu cầu sử dụng lịch tại Việt Nam là cao, đề tài và thể loại lịch phong phú, nhưng thẩm mỹ của lịch cũng như vai trò của nhà thiết kế còn bị xem nhẹ. Do đó, một số các sản phẩm lịch trên thị trường hiện nay còn rơi vào tình trạng phản ánh quá nhiều đối tượng, sự sắp xếp bố cục không mạch lạc, rõ ràng, lịch thiếu tính nghệ thuật. Hiện tại, đa số lịch đều thiếu tính chuyên nghiệp, các đề tài phản ánh hời hợt, thiếu sự chuyên sâu. Không

ít họa sĩ thiết kế lịch nhiều khi cũng chưa có sự tìm tòi cái mới, chiều theo thị hiếu nhất thời của người sử dụng, còn các nhà quản lý lịch thì chưa nhận thức rõ mức độ quan trọng của khâu thiết kế, người tiêu dùng thì lại dễ dãi, trình độ hưởng thụ thẩm mỹ chưa cao,... Tất cả những cái đó cộng hưởng lại đã tạo ra một hiện tượng lịch như hiện nay. Để có thể hình dung một cách cụ thể, hãy nhìn nhận các vấn đề trên dưới góc nhìn của một họa sĩ thiết kế về hình dáng, bố cục, hình ảnh, màu sắc, những vấn đề về chữ và số, chất liệu và cuối cùng là tính đồng bộ của một sản phẩm lịch để trên cơ sở đó có sự đánh giá, phân tích đúng đắn những nguyên nhân

Thiết kế lịch trong đồ án tốt nghiệp của sinh viên Khoa Mỹ thuật ứng dụng, Trường Đại học Kinh doanh và Công nghệ Hà Nội (HUBT)

chủ quan, khách quan và nhận định về xu hướng phát triển.

- Tính đồng bộ trong hệ thống lịch hiện nay còn thiếu sự nghiên cứu về bố cục, tỷ lệ, màu sắc, hình ảnh và chất liệu; các yếu tố thiết kế bên trong còn rất nhiều hạn chế;

- Bố cục trong bộ lịch thì tờ bìa khác hoàn toàn các tờ ruột, thiếu sự liên kết giữa tờ trước với tờ sau, khiến người sử dụng không biết rõ được nội dung;

- Kiểu dáng của các bộ lịch sắp xếp tùy tiện;

- Trang bìa được sử dụng quá nhiều màu đỏ gây cảm giác nặng nề, thiếu sự sang trọng, nền ruột lịch lại thường một màu trắng tinh đơn điệu, buồn chán;

- Hình ảnh + hình ảnh nhiếp ảnh được sử dụng nhiều, nhưng các mô típ về hoa, cây cảnh, kiến trúc, thiếu nữ lặp đi lặp lại, tạo lối mòn;

- Về hình ảnh tạo hình, các nhà thiết kế chưa tập trung khai thác các dòng tranh dân gian hay sáng tạo những ý tưởng mới đưa vào tranh để làm thay đổi diện mạo lịch Việt Nam, mà hay thỏa hiệp với các mẫu mã có sẵn;

- Về chất liệu, thì đơn điệu, nhàm chán, làm cho bộ lịch nào cũng giống nhau, năm sau không khác gì năm trước.

Tất cả các lý do nêu trên tạo nên tính tổng thể của hệ thống lịch Việt Nam với đặc trưng thiếu chiều sâu, thiếu bản sắc và phi thẩm mỹ.

Những tồn tại của thực trạng thiết kế lịch ở Việt Nam hiện nay là do nhiều nguyên nhân, như các cơ quan quản lý văn hóa chưa coi trọng vị trí và vai trò của thiết kế lịch; việc đưa ra một quy chuẩn, một định hướng, một tài liệu để thẩm định thiết kế lịch chưa rõ ràng, chưa phổ biến; sự chấp nhận thiếu khoa học của đối tượng khách hàng; các doanh nghiệp chỉ

quan tâm đến lợi nhuận, xem nhẹ các yếu tố thẩm mỹ; hạn chế khả năng thiết kế của các họa sĩ; họa sĩ thiết kế đầu tư thời gian cho việc tìm kiếm và ý tưởng thiết kế chưa nhiều, nhiều khi đi vào lối mòn trong sáng tạo hoặc phụ thuộc vào thị trường, thị hiếu thẩm mỹ của số đông người tiêu dùng; các nhà quản lý xuất bản chưa nhận thức đúng vị trí quan trọng của lịch, chưa xác định và lựa chọn đúng hướng phát triển lịch trên thị trường, tạo cho lịch có sức cạnh tranh; sinh viên chuyên ngành đồ họa chỉ chăm chú sáng tác thiết kế theo các bài tập đã học, ít thâm nhập thực tế thị trường lịch, nên sự hiểu biết và nhận thức bị hạn chế; việc áp dụng các phương tiện máy móc kỹ thuật, tuy trợ giúp công việc thiết kế, nhưng lại tăng sự lệ thuộc vào máy móc, khiến các sản phẩm thiếu đi tính sáng tạo, mất dấu ấn cá nhân của họa sĩ.

3. Xu hướng thiết kế lịch và những lưu ý trong thiết kế lịch tại Việt Nam

Theo phỏng vấn và lấy ý kiến từ hàng trăm người thuộc các đối tượng chính, như người tiêu dùng sản phẩm lịch, nhà sản xuất lịch và các nhà quản lý lịch, xin đưa ra các ý kiến tổng hợp về xu hướng thiết kế lịch của Việt Nam như sau:

- Xu hướng lịch những năm tới vẫn dựa trên nền tảng nghệ thuật cơ bản của thiết kế đồ họa lịch: các sản phẩm lịch sẽ được phát triển phong phú về nội dung, đa dạng về hình thức. Đặc biệt, cùng với sự phát triển mạnh mẽ của khoa học - kỹ thuật, công nghệ tiên tiến, các tác phẩm ảnh sẽ được đưa vào lịch nhiều hơn, với những bố cục, sắp xếp, sự vật, hiện tượng được khai thác ở các góc độ độc đáo; lịch sẽ phản ánh được nhiều mặt của cuộc sống và dưới bàn tay sắp xếp tài hoa của các nhà thiết kế, lịch sẽ trở thành một tác phẩm nghệ thuật.

Bộ lịch tường "Trò chơi dân gian Việt Nam" - nxb Kim Đồng -2016 - Nguyễn Thị Huệ

viên chuyên ngành đồ họa ở các trường đại học là công việc quan trọng. Đồng thời, đề tài này là tư liệu tham khảo cho các nhà quản lý xuất bản lịch, các cơ quan chuyên môn, Cục xuất bản thuộc Bộ Thông tin và Truyền thông, các sở, ban ngành liên quan và các công ty in ấn quảng cáo, để họ có cơ sở trong việc định hướng, thẩm định chính xác các ấn phẩm lịch của Việt Nam.

Một số điều lưu ý trong việc thiết kế lịch tại Việt Nam

Theo yêu cầu của Bộ Thông tin và Truyền thông, các nhà thiết kế lịch, các công ty, các nhà xuất bản không được sử dụng hình ảnh lãnh tụ, hình ảnh quốc kỳ mang tính phản cảm đưa lên lịch; không được sử dụng hình ảnh đồng tiền sắp đặt phản cảm, hình ảnh người mẫu thời trang không phù hợp với thuần phong mỹ tục Việt Nam. Nghiêm cấm sử dụng hình ảnh bản đồ không thể hiện đầy đủ chủ quyền về lãnh thổ, lãnh hải, biển đảo của Việt Nam trên lịch,...

Khắc phục những hậu quả của thị trường lịch Việt Nam hiện nay, cần sớm triển khai đồng bộ hai lĩnh vực sau đây:

- Phải nâng cao sự hiểu biết và nhận thức của doanh nghiệp và nhà quản lý để lựa chọn những mẫu lịch đẹp đưa ra thị trường.
- Phải coi trọng đào tạo các họa sĩ đồ họa một cách bài bản để họ có khả năng sáng tạo các sản phẩm văn hóa, trong đó, lịch là một sản phẩm quan trọng./.

- Cùng với xu hướng này, các sản phẩm thiết kế lịch vẽ bằng tay vẫn sẽ được tôn vinh, ưa chuộng. Trong một xã hội công nghiệp, cuộc sống phát triển liên tục, con người cần một khoảng để thư giãn, thả tâm hồn vào các tác phẩm lịch, thì chính các ấn phẩm lịch được bố cục, sáng tác tranh bằng các giải pháp đồ họa, như tranh trở giấy, tranh khắc, vẽ nét, kỹ thuật đồ họa,... là một cách thưởng thức lý tưởng, là một xu hướng tạo được nhiều mẫu lịch đẹp, có thể thỏa mãn nhu cầu rất lớn của người tiêu dùng.

Xác định mục tiêu cần thiết, xu hướng phát triển lịch để chuẩn hóa đào tạo sinh

Tài liệu tham khảo

1. Trần Tiến Bình (2005). *Lịch Việt Nam thế kỷ XX - XXI (1901-2100)*. Nxb Văn hóa - Thông tin, Hà Nội.
2. Yên Nga. *Mùa lịch 2020: Hướng đến nét văn hóa đặc sắc*. dientu@hanoimoi.com.vn.
3. Nhiều tác giả (2019). *Đồ họa Mỹ thuật Công nghiệp – Một chặng đường*. Hà Nội.

NGÀY TẾT NÓI CHUYỆN NHÂN - DUYÊN

TS. Nguyễn Kim Sơn*

Kết thúc nhiệm kỳ công tác ở CHDCND Lào trong cương vị Bí thư thứ nhất của Đại sứ quán Việt Nam tại Lào, trực tiếp giúp việc Tổng Bí thư Đảng NDCM Lào Cayxôn Phômvihăn, năm 2000, tôi được biết Ban Tổ chức Trung ương dự kiến bố trí làm Tham tán Công sứ Đại sứ quán Việt Nam tại Uzbekistan. Tôi phân vân, vì đã gần chục năm học nghiên cứu sinh ở Liên Xô và công tác bên Lào, nay lại xa vợ con năm, sáu năm nữa, sẽ ra sao?... Tôi chợt nhớ đến GS. TSKH. Lê Văn Viện, người từng học nghiên cứu sinh tại Liên Xô và cùng công tác tại Lào với tôi. Giáo sư thuộc lớp đàn anh, cũng vừa mới nghỉ hưu, chắc sẽ cho tôi ý kiến động viên xác đáng. Anh rất nhiệt tình đến thăm gia đình tôi và nói ngay: “Xa nhà mãi làm gì, hả em? Đủ rồi! GS. Trần Phương mới thành lập Trường Đại học Quản lý và Kinh doanh Hà Nội, đang chiêu mộ những người như anh, em mình. Anh vừa đến làm việc ở đó. Em nghĩ sao?”

Trước đó, tôi đã có may mắn được GS. Trần Phương quan tâm đến. Lần đầu tiên là khi tôi vừa bảo vệ Luận án Phó Tiến sĩ ở Liên Xô về. Lúc đó, Giáo sư đang giữ chức Phó Chủ nhiệm thường trực Ủy ban Kế hoạch Nhà nước, đã có công văn gửi Hội đồng Phân phối cán bộ sau đại học, xin tôi về Ủy ban phục vụ nhu cầu của Chương trình kinh tế - xã hội mới. Nhưng cấp trên vẫn “trả” tôi về cơ

quan cũ. Lần thứ hai vào năm 1989, là khi Ủy ban Kế hoạch Nhà nước tổ chức Hội thảo về Chiến lược phát triển kinh tế - xã hội của CHDCND Lào tại Viên Chăn, do Giáo sư chủ trì. Sau đó, có nhiều lần, tôi được trình bày với Giáo sư những hiểu biết của mình về nước bạn Lào.

Thấy GS. Lê Văn Viện nói vậy, tôi trầm nghĩ: “Biết đâu đây chẳng là cái duyên trời định? Sắp tới lúc nghỉ hưu, vẫn có điều kiện tiếp tục làm việc lâu dài, thì may mắn lắm”. Được sự tán thành của vợ con, tôi bỏ ý định đi Uzbekistan, rồi vào một buổi sáng tháng 9 đẹp trời, tôi cùng GS. Lê Văn Viện đến thăm trường ở số 1B phố Cảm Hội gặp Chủ tịch Hội đồng Quản trị, Hiệu trưởng Trường Đại học Quản lý và Kinh doanh Hà Nội, GS. Trần Phương. Tôi vẫn nhớ rõ hôm đó Thầy đang bàn việc với Phó hiệu trưởng TS. Đỗ Quế Lượng và PGS. TSKH. Lê Văn Toàn. Tôi vừa trân trọng thốt lên: “Em chào các thầy ạ!”, thì GS. Trần Phương, với một nét mặt đôn hậu, ánh mắt thân tình, thân thiết:

- A! Chào anh bạn Kim Sơn. Mình nhớ rồi, anh bạn đã công tác tại Lào... Còn trẻ thế, sao đã nghỉ hưu nhỉ?

Sau mấy câu trao đổi khúc triết, GS. Trần Phương bảo tôi làm việc cụ thể với Phó Hiệu trưởng TS. Đỗ Quế Lượng. Và thế là tôi nhận quyết định về trường công tác từ ngày 01.10.2000, đánh dấu khởi đầu sự nghiệp trồng người. Tôi đã

* Ủy viên Hội đồng Quản trị, Nguyên Chánh Văn phòng Trường ĐH KD&CN Hà Nội.